

Заяць О.І.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Olena Zayats

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of International Economic Relations
State University "Uzhhorod National University"*

ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу умов і механізмів збалансованого розвитку конкурентних переваг національних економік України та країн Центральної та Східної Європи в контексті євроінтеграції. Особлива увага приділяється неоднозначності впливу інтеграційних процесів, зокрема ризикам закріплення периферійного статусу економік через їхню залежність від низькотехнологічних секторів і обмежену інституційну спроможність. Дослідження розкриває асиметрію економічних вигод між країнами ядра Європейського Союзу та периферійними економіками, що зумовлена концентрацією ресурсів, технологій і впливу в розвинених державах. Запропоновано концептуальну схему оцінки балансу вигод, яка інтегрує інституційну спроможність, технологічну трансформацію, торгівлю, інвестиції та позицію в глобальних ланцюгах доданої вартості. В статті запропоновано схему, яка враховує синергію структурних реформ, інноваційної активності та модернізації інституцій як ключових чинників конкурентоспроможності, а також інструментарій для формування антипериферійної стратегії, що включає рекомендації щодо інтеграції в європейські дослідницькі мережі, розвитку технологічних стартапів, підтримки малого та середнього бізнесу, модернізації інституцій для ефективного використання міжнародної допомоги. Ці заходи спрямовані на зміцнення економічної ваги України та країн ЦСЄ, уникнення маргіналізації та забезпечення сталого розвитку в європейському просторі.

Ключові слова: євроінтеграція, Україна, країни ЦСЄ, конкурентні переваги, концептуальна схема, інтеграційний баланс, периферійний статус, інституційна спроможність, технологічна трансформація, антипериферійна стратегія.

Вступ та постановка проблеми. Глобальні гео-економічні та геополітичні трансформації, спричинені російсько-українською війною, енергетичною кризою, цифровізацією та посиленням глобальної конкуренції, підкреслюють роль Європейського Союзу (ЄС) як платформи економічної інтеграції, що водночас відтворює асиметрію вигод між ядром і периферією. Попри принципи рівноправності, інтеграційні механізми ЄС сприяють концентрації ресурсів і технологій у країнах ядра, поглиблюючи структурну залежність периферійних економік. Досвід країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) свідчить, що вступ до ЄС, хоча й відкриває доступ до єдиного ринку та європейських стандартів, без інституційної готовності та синхронізованих реформ посилює залежність від ядра, закріплюючи низькотехнологічну спеціалізацію, як-от складання автокомпонентів, що обмежує додану вартість. Для України, яка просувається до євроінтеграції, ці ризики є критичними: без модернізації інституцій, зокрема системи оцінки відповідності вимогам якості (ОВВК) та цифровізації митних процесів,

інтеграція може залишитися формальною, а економіка – сировинно-орієнтованою. Наявні дослідження європейської інтеграції недостатньо концептуалізують механізми збалансованого розвитку конкурентних переваг, бракує аналізу чинників інтеграційного успіху та інструментів оцінки економічного балансу в умовах цифрової трансформації, зеленого переходу та геополітичної нестабільності. Актуальність цього дослідження полягає у необхідності розробки стратегій, які дозволять Україні уникнути периферійного статусу через формування конкурентних переваг у процесі інтеграції до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика асиметрії економічних вигод у процесі європейської інтеграції набуває актуальності в умовах кризових явищ, що впливають на Європейський Союз (ЄС) та Європейську валютну систему. Сучасні дослідження вказують, що інтеграційні механізми ЄС сприяють концентрації ресурсів у країнах ядра, поглиблюючи структурні дисбаланси та обмежуючи економічний розвиток периферійних країн.

А. Родрігез-Посе [1] концептуалізує феномен «помсти місць, які не мають значення», акцентуючи на маргіналізації периферійних регіонів через концентрацію ресурсів у великих агломераціях, що посилює територіальну нерівність і політичний популізм. Проте економічні механізми асиметрії залишаються недостатньо дослідженими, оскільки автор фокусується на соціально-політичних наслідках.

М. Ш. Бхарті [2] аналізує інтеграцію країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) до ЄС після 2004 р., підкреслюючи економічне зростання завдяки доступу до єдиного ринку та залученню прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Водночас автор зазначає нерівномірність вигод: залежність ЦСЄ від ПІІ та експорту до країн ядра обмежує їхню економічну автономію, особливо в країнах із інституційною слабкістю, таких як Румунія та Болгарія. Дослідження не деталізує механізми асиметрії, зосереджуючись на загальних тенденціях.

К. Кетелс і М. Е. Портер [3] досліджують стагнацію конкурентоспроможності європейських економік, аргументуючи, що недостатня адаптація політики ЄС до глобальних викликів спричиняє концентрацію вигод у країнах ядра, зокрема Німеччині. Вони пропонують локально-орієнтовані політики для підвищення конкурентоспроможності, але аналіз обмежується стратегічними аспектами, а не економічними механізмами асиметрії.

М. Суска [4] систематизує теорії інтеграції, аналізуючи традиційні підходи, як-от теорія митного союзу Вайнера, та нові моделі, що враховують економію від масштабу й технологічні зміни. Автор зазначає обмеженість неофункціоналізму в поясненні асиметрії вигод через домінування країн ядра над ринковими та інституційними механізмами, але не пропонує детального аналізу економічних чинників. С. Зауруггер [5] оцінює неофункціоналізм, міждержавний підхід і конструктивізм, підкреслюючи їхню обмеженість у поясненні економічної асиметрії. Неофункціоналізм акцентує на «спіловері», міждержавний підхід – на домінуванні країн ядра в переговорах, а конструктивізм – на ролі норм у легітимації нерівностей. Сучасні виклики, як-от геополітична нестабільність, вимагають адаптації цих теорій.

Ф. Шиммельфенніг, Д. Лойффен і К. Е. де Вріс [6] аналізують диференційовану інтеграцію (ДІ), зазначаючи, що вона долає гетерогенність інтересів, але посилює нерівність через сильнішу переговорну позицію країн ядра. Дослідження акцентує на інституційних ефектах ДІ, але економічні механізми асиметрії залишаються недостатньо дослідженими. Л. Хуге та Г. Маркс [7] розглядають ДІ як механізм балансування між масштабуванням і автономією, зазначаючи, що периферійні країни частіше потребують винятків, що поглиблює економічну нерівність. Аналіз зосереджується на загальних принципах, а не на економічних механізмах.

Ю. Бергманн і П. Мюллер [8] досліджують «спіловер» між CSDP і AFSJ у контексті міграційної політики ЄС, вказуючи на конкуренцію за ресурси,

що посилює вплив країн ядра. Економічні аспекти асиметрії залишаються другорядними.

Дж. Ноу та Дж. Ньярко [9] аналізують регуляторну дифузію в США, що має значення для ЄС, де гармонізація стандартів сприяє нерівності через більший вплив країн ядра. Економічні наслідки в європейському контексті не досліджуються. М. Деміер та ін. [10] оцінюють вплив GDPR, виявляючи зниження «дато-інтенсивності» європейських фірм і зростання витрат, особливо для малих підприємств. Це опосередковано вказує на нерівномірний вплив регуляцій на ядро та периферію.

Дж. Баклі та ін. [11] досліджують вплив GDPR на бізнес, підкреслюючи його обтяжливості для малих і середніх підприємств, що може поглиблювати економічні диспропорції в ЄС.

Узагальнено, ці дослідження формують розуміння асиметрії в європейській інтеграції, підкреслюючи важливість інституційних реформ і регіональних особливостей. Проте вони обмежено пояснюють економічні механізми нерівності, що обґрунтовує потребу в міждисциплінарних підходах для розробки стратегій збалансованого розвитку.

Мета статті – теоретично обґрунтувати механізми збалансованого розвитку конкурентних переваг у процесі інтеграції до Європейського Союзу та розробити інструментарій для їх оцінки. Такий підхід розглядає інтеграцію як можливість не лише для економічної кооперації, а й для формування високотехнологічних, інноваційних та інституційних переваг.

Гіпотеза дослідження: успіх інтеграції до ЄС залежить не лише від доступу до ринку та інвестицій, а й від здатності країн розвивати власні конкурентні переваги через інновації, технології та інституційну автономію.

Завданнями статті є такі: оцінити переваги та ризики інтеграції на основі досвіду країн ЦСЄ; визначити чинники, що сприяють або обмежують збалансований розвиток конкурентних переваг; розробити концептуальну схему оцінки балансу економічних вигод; проаналізувати ризики, пов'язані з економічною спеціалізацією країн ЦСЄ; сформулювати рекомендації для забезпечення збалансованого розвитку в процесі інтеграції. Ці цілі та завдання спрямовані на поглиблення розуміння механізмів збалансованої інтеграції до ЄС, надаючи аналітичний інструментарій та практичні рекомендації для зменшення економічних дисбалансів.

Результати дослідження. Оцінка конкурентних переваг у процесі європейської інтеграції вимагає інтегративного підходу, що охоплює економічні, інституційні та технологічні аспекти. Запропонована концептуальна рамка визначає інтеграційний успіх як результат взаємодії структурної трансформації, інституційної адаптації та технологічної модернізації. Формування конкурентних переваг залежить від внутрішніх реформ, які забезпечують ефективне використання інтеграційних можливостей, а не лише від доступу до ринку чи фінансових ресурсів. Досвід ЦСЄ засвідчує нерівномірність цих процесів і асиметрію вигод, що підкреслює необхідність

системних трансформацій для уникнення периферійного статусу.

Структурна трансформація, як перший компонент рамки, полягає у перерозподілі ресурсів між торговими та неторговими секторами, що безпосередньо пов'язано з ефектом Баласи–Самуельсона. Швидше зростання продуктивності у торговельних секторах призводить до загального підвищення заробітної плати, у тому числі в секторах із нижчою продуктивністю, стимулюючи інфляцію та реальну апresiasi валюти. Міхалек і Клау [12] показують, що цей ефект пояснює близько чверті інфляційного розриву між ЦСЄ та єврозоною, а також більшу частину внутрішніх цінних відмінностей між секторами. Для країн-кандидатів це створює дилему: швидке економічне зростання може ускладнити виконання критеріїв Маастрихта, що змушує стримувати внутрішній попит навіть у фазі наздоганяючого розвитку. Дослідження Файгельбаума та Реддінга [13] підтверджує цю логіку на прикладі Аргентини, де регіони з кращим доступом до ринків розвивалися значно швидше за периферійні території. У європейському контексті це означає, що країни ядра, інтегровані в транспортні та виробничі мережі, акумулюють основні вигоди, тоді як периферія стикається з хронічними структурними бар'єрами.

Другим компонентом є *інституційна адаптація*, що передбачає приведення національних правил, адміністративних процедур і судової практики у відповідність до *acquis communautaire*. Це не лише формальна вимога вступу, а й ключовий фактор того, наскільки країна здатна впливати на формування політики ЄС. Досвід Румунії та Болгарії демонструє, що інституційна слабкість обмежує використання переваг єдиного ринку, зокрема через повільне впровадження стандартів і низьку ефективність державного управління. Толстих та ін. пропонують системний підхід до інституційної трансформації у цифрову епоху, наголошуючи на необхідності синхронізації розвитку підприємств і ринкової інфраструктури. Це особливо актуально для України, адже нерівномірність інституційної готовності може не лише сповільнити інтеграційний ефект, але й закріпити залежність від рішень і правил, сформованих ядром.

Третій компонент – *технологічний апгрейд* – стосується модернізації виробництва, впровадження інновацій та розвитку цифрової економіки. В умовах ЄС він є критично важливим для підвищення доданої

вартості та зміцнення позицій у глобальних ланцюгах. Однак нові регуляторні стандарти, як-от GDPR, створюють і додаткові витрати, непропорційно більші для малих і середніх підприємств, що переважають у країнах периферії [10; 11]. Таким чином, технологічний розвиток у межах інтеграції є нерівномірним: він здатний скорочувати розрив, але за відсутності цільової підтримки може його поглиблювати.

Запропонована рамка дозволяє розглядати інтеграційний успіх як багатовимірний процес, де кожен компонент взаємодіє з іншими та де ключовим викликом є уникнення пастки асиметрії вигод. Вступ до ЄС сам по собі не гарантує збалансованого зростання – він лише створює можливість, ефективність реалізації якої залежить від внутрішніх трансформацій і здатності держави використовувати переваги єдиного ринку, не потрапляючи у позицію залежного периферійного актора.

Вступ до Європейського Союзу розглядається як один із ключових каталізаторів економічної модернізації для країн-кандидатів. Він відкриває доступ до єдиного ринку, інтегрує національні економіки у спільний правовий та інституційний простір і створює стимули для інвестицій та інноваційного розвитку. Досвід країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) свідчить, що інтеграція до ЄС сприяє розширенню ринків збуту, зростанню експорту, залученню іноземних прямих інвестицій (ПІІ) та гармонізації регуляторного середовища [2].

Водночас успіх цього процесу не є автоматичним: він залежить від структури економіки, інституційної спроможності та здатності інтегруватися у високотехнологічні сегменти глобальних ланцюгів доданої вартості. Дослідження Клеца та Русека [14] показує, що позитивний вплив на інноваційну активність спостерігався лише в окремих країнах ЕУ-13 (Румунія, Естонія, Польща, Чехія), тоді як у Хорватії та Литві ефект був негативним, а для інших – незначним.

Європейський акт про чіпи [15; 16] та інші програми підтримки МСП і технологічних стартапів створюють можливості для країн-кандидатів через фінансування НДДКР та формування інноваційних центрів. Проте концентрація основних інвестицій у країнах ядра (наприклад, у Німеччині) зменшує доступ периферійних економік до передових технологій та високотехнологічних ланцюгів створення вартості. Доступ до єдиного ринку, інвестиційні та

Таблиця 1

Потенційні вигоди та виклики для країн-кандидатів у процесі європейської інтеграції

Аспект	Потенційні вигоди	Ключові виклики
Доступ до спільного ринку	Розширення ринків збуту, зростання експорту, залучення ПІІ	Нерівномірний розподіл вигод, домінування країн ядра в технологічних ланцюгах
Інвестиційні та інноваційні стимули	Доступ до фондів ЄС, підтримка МСП, фінансування НДДКР	Обмежена участь у програмах (Horizon 2020), залежність від імпорту технологій
Інституційне зближення	Гармонізація стандартів, реформи управління, сприятливе бізнес-середовище	Бюрократичні бар'єри, обмежений вплив на формування правил ЄС

Джерело: складено автором на основі [14–16]

інноваційні стимули, а також інституційне зближення формують основу потенційних вигод від вступу до ЄС. Проте без розбудови власної інноваційної екосистеми та активної участі у формуванні політик ЄС інтеграція може відтворювати існуючі асиметрії, закріплюючи периферійний статус.

Системна нерівність у межах ЄС уже сьогодні проявляється у концентрації високотехнологічних і високоприбуткових секторів у країнах ядра, тоді як периферійні економіки, зокрема держави Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), залишаються переважно в низькомаржинальних сегментах, таких як сільське господарство чи легка промисловість. Регіони з кращим доступом до ринків, як у країнах ядра, отримують більші економічні вигоди завдяки концентрації продуктивних секторів. Європейський акт про чіпи [15; 16] лише підсилює цю тенденцію: масштабні інвестиції у виробництво напівпровідників зосереджуються переважно у високорозвинених державах, що поглиблює технологічний розрив, як показано в Таблиці 2.

Інституційна асиметрія доповнює цю картину: держави ядра не лише концентрують ресурси, але й формують стандарти та регуляції, адаптовані під власні економічні моделі [6]. Це забезпечує їм непропорційні вигоди від інтеграційних процесів та ускладнює конкурентоспроможність країн із менш розвинутою інституційною базою. Хоча політика згуртованості [19–21] покликана компенсувати такі дисбаланси, стратегічні пріоритети ЄС усе ще визначаються у рамках, вигідних насамперед ядру.

Історичні траєкторії розвитку додатково обмежують потенціал периферії: стартовий рівень економічного розвитку, слабка інноваційна інфраструктура та фрагментарна інституційна спроможність ускладнюють наздоганяючий розвиток [17–21]. Прямі іноземні інвестиції, хоча й стимулюють економічну динаміку, у ЦСЄ переважно зосереджені у виробничих сегментах із низькою доданою вартістю [2]. Участь у глобальних ланцюгах створення вартості для таких країн залишається обмеженою – зокрема, лише 1,34 % патентів ЄС належать державам EU-13 [14].

Ефективність використання структурних фондів ЄС також різниться: країни ядра здебільшого спрямовують їх на НДДКР та інновації, тоді як ЦСЄ – на інфраструктурні проекти з меншим

мультиплікативним ефектом [19–21]. Політика згуртованості підтримала 4,4 млн. підприємств і створила 370 тис. робочих місць у 2014–2020 рр., але більшість цих вигод зосередилася у країнах із більш розвинутою економічною базою. Європейський акт про чіпи [15; 16] демонструє подібну логіку: основні інвестиції залишаються у країнах ядра, тоді як периферія отримує обмежений доступ до високотехнологічних проектів.

Асиметрія економічних вигод у процесі європейської інтеграції зумовлена взаємодією системної нерівності, інституційної асиметрії та історичних обмежень розвитку країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Як показано в Таблиці 2, країни ядра ЄС домінують у високотехнологічних секторах і ефективніше використовують ресурси Союзу, тоді як країни-кандидати залишаються зосередженими на низькомаржинальних сегментах. Вступ до ЄС сприяв зростанню ВВП на душу населення в ЦСЄ [18; 20; 21], проте розрив із ядром залишається значним. Політика згуртованості частково компенсує ці диспропорції, але її ефективність обмежується слабкою інноваційною інфраструктурою, переважною орієнтацією на інфраструктурні проекти та недостатньою інституційною спроможністю [21]. Без системних реформ, спрямованих на розвиток інноваційних і науково-технологічних систем, країни-кандидати ризикують закріпити периферійний статус. Європейський акт про чіпи, попри потенціал для технологічного зростання, наразі переважно зміцнює позиції країн ядра, що вимагає від країн-кандидатів активних заходів для подолання структурних обмежень.

Європейська інтеграція відкриває значні перспективи економічного зростання для України та країн ЦСЄ, однак без синхронізації структурних, технологічних та інституційних реформ існує ризик їхньої маргіналізації в європейському економічному просторі. Запропонована концепція оцінки інтеграційного балансу базується на п'яти параметрах: частка у ВВП ЄС, баланс прямих іноземних інвестицій, структура торгівлі, позиція у глобальних ланцюгах доданої вартості та інституційна автономія. Їхня взаємодія визначає здатність країн-кандидатів трансформувати інтеграційні можливості в конкурентні переваги.

Економічна вага країни в ЄС відображається через її частку у ВВП Союзу. У 2024 р. загальний

Таблиця 2

Порівняння показників між ядром і периферією ЄС

Показник	Ядро (Німеччина, Франція, Нідерланди)	Периферія (країни ЦСЄ)
Доля високотехнологічного експорту	25–30 % від загального експорту	5–10 % від загального експорту
Витрати на НДДКР (% ВВП)	2,5–3,5 %	0,7–1,5 %
Використання фондів ЄС	Висока ефективність, фокус на НДДКР та інновації	Обмежена ефективність, фокус на інфраструктуру
Стартовий ВВП на душу (2023, % від Німеччини)	100–240 %	14–50 %

Джерело: складено автором на основі [17–21]

ВВП ЄС становив 19,41 трлн. євро (21,2 трлн. доларів США), з яких Німеччина забезпечувала 23,6% (4,59 трлн. євро) з ВВП на душу населення 66,1 тис. дол. США (104% від середнього по ЄС за паритетом купівельної спроможності, ПКС) [24]. Польща формувала 4,2% (0,81 трлн. євро, 48,9 тис. дол. США на душу, 80% від середнього) [24; 21], Румунія – 1,7% (0,33 трлн. євро, 41 634 долари США, 80%), Болгарія – 0,5% (0,103 трлн. євро, 34 926 доларів США, 66%) [24; 21]. Україна, як країна-кандидат, забезпечує приблизно 2,6% ВВП ЄС за ПКС (0,56 трлн. доларів США) з ВВП на душу населення 15,9 тис. дол. США (31% від середнього) [22]. Концентрація високотехнологічних секторів у країнах ядра обмежує внесок ЦСЄ та України, які зосереджені на менш складних виробництвах. Для підвищення частки у ВВП необхідні інвестиції в НДДКР на рівні 3% ВВП, як у Німеччині, розвиток технопарків (за прикладом Польщі, яка у 2023 р. залучила 10 млрд. дол. США ПП у технопарки) та диверсифікація економіки через високотехнологічні сектори [19].

Баланс ПП визначає здатність економіки залучати капітал у стратегічні галузі. У 2023 р. Польща отримала 36 млрд. дол. США ПП (2% ВВП), Румунія – 11,5 млрд. дол. США (3,5%), Болгарія – 3,7 млрд. дол. США (3,6%), Україна – 4,2 млрд. дол. США (2,5%), при цьому лише незначна частка спрямовувалася на високотехнологічні сектори [25]. Натомість країни ядра домінують у високотехнологічних інвестиціях: Німеччина експортує високотехнологічної продукції до США на 171 мільярд доларів США, Нідерланди – обладнання для напівпровідників на 24 мільярди дол. США [23]. Підвищення інвестиційної привабливості вимагає спрощення регуляторного середовища та створення інноваційних кластерів.

Структура торгівлі відображає технологічну складність експорту та конкурентоспроможність на ринку ЄС. За індексом економічної складності (ЕСІ) Німеччина має показник 1,9, Нідерланди – 1,7, Польща – 1,1, Україна – -0,1 [26]. У 2023 р. високотехнологічний експорт домінував у країнах ядра: Німеччина – 295 млрд. дол. США автомобілів та їх частин (17,3% експорту), Нідерланди – 98 млрд. дол. США іншої машинобудівної продукції (13,2%),

Франція – 71 мільярд дол. США іншої машинобудівної продукції (11,2%) [23].

Для ЦСЄ та України характерна більша частка середньотехнологічного та сировинного експорту: Польща – 49 млрд. дол. США іншої машинобудівної продукції (13,9%), Румунія – 18,2 млрд. дол. США електротехнічного обладнання (18%), Болгарія – 5,38 млрд. дол. США електротехнічного обладнання (11,2%), Україна – 14,3 млрд. дол. США сільськогосподарської продукції (40%) [23].

Позиція у глобальних ланцюгах доданої вартості чітко корелює з технологічною складністю експорту. Країни ЦСЄ та Україна здебільшого залучені до низько- та середньотехнологічних сегментів: Польща – 18 млрд. дол. США частини автомобілів (5,07% експорту), Румунія – 7,75 млрд. дол. США частини автомобілів (7,7%), Болгарія – 5,38 млрд. дол. США електротехнічного обладнання (11,2%), Україна – 4,5 млрд. дол. США сировинної продукції (10%) [25]. Країни ядра ж контролюють високотехнологічні ланки, зокрема Німеччина – \$273 млрд. іншої машинобудівної продукції, Нідерланди – 24 млрд. дол. США обладнання для напівпровідників [23].

Інституційна автономія визначає, наскільки країна може впливати на політику ЄС і ефективно використовувати його фінансові інструменти. Польща, наприклад, щорічно отримує близько 10 млрд. євро фондів згуртованості, але спрямовує лише невелику частку на НДДКР [24]. Україна може посилити інституційну автономію через реформу митної служби за принципом «єдиного вікна» та синхронізацію з європейськими регуляторними стандартами [19].

Інтеграційний баланс формується взаємодією структурних реформ, технологічної модернізації та інвестиційної привабливості. Без системної синхронізації цих процесів країни-кандидати, зокрема Україна, ризикують залишитися в сировинно-периферійному сегменті європейського поділу праці. Ключові пріоритети для України: інвестиції у НДДКР на рівні 3% ВВП, створення технопарків за польською моделлю та реформування митної інфраструктури для ефективного використання фондів ЄС.

Таблиця 3

Структура експорту ключових країн ЄС та України у 2023 р.

Країна	Основна товарна група	Частка у експорті (%)	Обсяг експорту основної товарної групи (млрд. USD)	ЕСІ
Країни ядра ЄС				
Німеччина	Автомобілі та їх частини	17,3	295	1,9
Нідерланди	Інша машинобудівна продукція	13,2	98	1,7
Франція	Інша машинобудівна продукція	11,2	71	1,5
Країни периферії ЄС + Україна				
Польща	Інша машинобудівна продукція	13,9	49	1,1
Румунія	Електротехнічне обладнання	18,0	18,2	0,8
Болгарія	Електротехнічне обладнання	11,2	5,38	0,5
Україна	Сільськогосподарська продукція	40,0	14,3	-0,1

Джерело: складено автором на основі [21–23]

Післявоєнна відбудова України відкриває унікальне «вікно можливостей» для закладання фундаменту нової моделі економічного розвитку. Водночас цей процес відбувається в умовах глибоких структурних викликів – від руйнування інфраструктури та демографічних втрат до загрози посилення залежності від зовнішніх центрів прийняття рішень. За відсутності цілісної стратегії інтеграції до ЄС країна ризикує закріпитися на периферії європейського економічного простору, виконуючи переважно роль постачальника сировини та дешевої робочої сили.

Щоб уникнути такого сценарію, необхідно запровадити збалансовану модель розвитку конкурентних переваг, яка синхронізує інституційні, інноваційні та структурні реформи. Ця модель повинна спиратися на три ключові напрями:

1. Інноваційний прорив. Інтеграція у європейські дослідницькі та інноваційні мережі (зокрема, програми Horizon Europe) з концентрацією на сферах, де Україна може досягти глобальної спеціалізації – штучний інтелект, аграрні технології, «зелені» рішення для енергетики. Це вимагає збільшення інвестицій у НДДКР до рівня не менше 3% ВВП, створення стабільних механізмів фінансування інноваційних проєктів та підтримки технологічних стартапів.

2. Диверсифікація економічної структури. Формування «вікон можливостей» для малих і середніх підприємств у глобальних ланцюгах доданої вартості, зокрема в сегментах, пов'язаних із реалізацією Європейського зеленого курсу, відновлюваною енергетикою та виробництвом високотехнологічних компонентів. Це зменшить залежність від вузького кола експортних товарів та знизить вразливість до зовнішніх шоків.

3. Інституційна модернізація. Реформа Державної митної служби за принципом «єдиного вікна» (Single Window) для спрощення зовнішньо-

економічних операцій та прискорення інтеграції у внутрішній ринок ЄС. Паралельно необхідно посилювати інституційну автономію регуляторних органів, підвищувати прозорість процедур та ефективність адміністрування міжнародної допомоги.

Антипериферійна стратегія України має ґрунтуватися на синергії цих напрямів, щоб трансформувати країну з об'єкта зовнішніх впливів у повноправного учасника формування європейської економічної політики.

Висновки. Європейська інтеграція становить комплексний виклик для країн, що прагнуть розвинути конкурентні переваги на глобальному ринку. Збалансований розвиток вимагає синхронізації структурних реформ, інституційної модернізації та інноваційної діяльності. Структурні реформи, спрямовані на диверсифікацію економіки, технологічний розвиток і формування людського капіталу, створюють основу для конкурентоспроможних секторів із високою доданою вартістю. Інституційна автономія, що включає ефективність державних інституцій і вплив на політику ЄС, визначає здатність конвертувати інтеграційні можливості у внутрішній розвиток. Інноваційна активність, через участь у дослідницьких мережах, розвиток НДДКР і підтримку стартапів, забезпечує перехід від периферійної ролі до конкурентної позиції в ЄС. Синергія цих компонентів формує інтеграційний баланс, необхідний для уникнення маргіналізації, як демонструє досвід ЦСЄ. Для України післявоєнна відбудова відкриває можливості, але потребує антипериферійної стратегії, що охоплює: 1) інтеграцію в європейські дослідницькі мережі з фокусом на перспективні технології; 2) підтримку МСП у глобальних ланцюгах доданої вартості; 3) модернізацію інституцій для ефективного використання ресурсів ЄС. Комплексна реалізація цих заходів дозволить Україні уникнути периферійного статусу та забезпечити стійкий економічний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Rodríguez-Pose A. The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2017. Vol. 11, № 1. P. 189–209. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
2. Bharti M. S. The economic integration of the Central and Eastern European countries into the European Union: Special reference to regional development. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1, № 2. P. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.15804/CPLS.2022.01>
3. Ketels C. H. M., Porter M. E. Rethinking the role of the EU in enhancing European competitiveness. *Competitiveness Review: An International Business Journal*. 2021. Vol. 31 (2). P. 189–207. DOI: <https://doi.org/10.1108/CR-08-2020-0100>
4. Suska M. Integration theories: A review of selected political and economic concepts. *International Journal of Management and Economics*. 2025. Vol. 61, № 2. P. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.2478/ijme-2024-0035>
5. Saurugger S. Grand theories of integration: Neofunctionalism, intergovernmentalism and constructivism. *Political Science and Public Policy* 2023. 2023. P. 13–26. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781800883437.00009>
6. Schimmelfennig F., Leuffen D., de Vries C. E. Differentiated integration in the European Union: Institutional effects, public opinion, and alternative flexibility arrangements. *European Union Politics*. 2022. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1177/14651165221119083>
7. Hooghe L., Marks G. Differentiation in the European Union and beyond. *European Union Politics*. 2022. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1177/14651165221127885>
8. Bergmann J., Müller P. Spillover dynamics and inter-institutional interactions between CSDP and AFSJ: moving towards a more joined-up EU external migration policy? *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2023. Vol. 49, № 12. P. 3005–3023. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193712>
9. Nou J., Nyarko J. Regulatory diffusion. *Coase-Sandor Institute for Law and Economics Working Paper*. 2023. № 959. P. 1–70. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4027009>

10. Demirer M., Jiménez-Hernández D., Li D., Peng S. Data, privacy laws and firm production: Evidence from the GDPR. *Working Paper*. 2023. P. 1–96. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w32146/w32146.pdf (accessed 12.08.2025)
11. Buckley G., Caulfield T., Becker I. “It may be a pain in the backside but...” Insights into the resilience of business after GDPR. *New Security Paradigms Workshop*. 2022. P. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.1145/3584318.3584320>
12. Mihaljek D., Klau M. Catching-up and inflation in transition economies: the Balassa-Samuelson effect revisited. *BIS Working Papers*. 2008. № 270. P. 1–26. URL: <https://www.bis.org/publ/work270.pdf> (дата звернення: 12.08.2025)
13. Fajgelbaum P., Redding S. External integration, structural transformation and economic development: Evidence from Argentina 1870–1914. *NBER Working Paper*. 2014. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/external-integration-structural-transformation-and-economic-development-evidence> (дата звернення: 12.08.2025)
14. Kleszcz A., Rusek K. Has EU Accession Boosted Patent Performance in the EU-13? A Critical Evaluation Using Causal Impact Analysis with Bayesian Structural Time-Series Models. *Forecasting*. 2022. Vol. 4 (4). P. 866–881. URL: <https://arxiv.org/pdf/2201.09878> (дата звернення: 12.08.2025)
15. Innovation News Network. The impact of the European Chips Act on global technology markets. *Innovation News Network*. 2023. URL: <https://www.innovationnewsnetwork.com/the-impact-of-the-european-chips-act-on-global-technology-markets/39998/> (дата звернення: 12.08.2025)
16. The European Business Review The European Chips Act: Ambitious Vision or Empty Shell? *The European Business Review*. 2025. URL: <https://www.europeanbusinessreview.com/the-european-chips-act-ambitious-vision-or-empty-shell/> (дата звернення: 12.08.2025)
17. IC Markets Global CEE below the EU average in GDP per capita. *Erste Bank Research Team*. 2024. URL: <https://www.fxstreet.com/analysis/cee-below-the-eu-average-in-gdp-per-capita-202403270819> (дата звернення: 12.08.2025)
18. Le Monde EU accession has boosted growth among its new members. *Le Monde*. 2024. URL: https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2024/05/18/eu-accession-has-boosted-growth-among-its-new-members_6671804_19.htm (дата звернення: 12.08.2025)
19. Cohesion Data Cohesion Policy: reducing inequalities and supporting economic growth across EU regions. *Cohesion Data*. 2023. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/fiy9-2zvn> (дата звернення: 12.08.2025)
20. European Commission Cohesion Policy continues to narrow the gaps in EU regions and Member States. *European Commission*. 2024. URL: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/news/cohesion-policy-continues-narrow-gaps-eu-regions-and-member-states> (дата звернення: 12.08.2025)
21. European Commission Ninth report on economic, social and territorial cohesion: Highlights and policy takeaways. *European Commission*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/cohesion-report_en (дата звернення: 12.08.2025)
22. International Monetary Fund World Economic Outlook: A Critical Juncture amid Policy Shifts. *International Monetary Fund*. 2025. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2025/04/22/world-economic-outlook-april-2025> (дата звернення: 12.08.2025)
23. TrendEconomy Merchandise Trade Data Availability By Country & Exports/Imports Data for Germany, Netherlands, France, Poland, Romania, Bulgaria, Ukraine. *TrendEconomy*. 2023. URL: <https://trendeconomy.com/trade> (дата звернення: 12.08.2025)
24. Eurostat Purchasing Power Parities and GDP per capita – preliminary estimate. *Eurostat*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Purchasing_power_parities_and_GDP_per_capita_-_preliminary_estimate (дата звернення: 12.08.2025)
25. UNCTAD World Investment Report. *UNCTAD*. 2024. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_en.pdf (дата звернення: 12.08.2025)
26. Observatory of Economic Complexity Economic Complexity Index. *Observatory of Economic Complexity*. 2023. URL: <https://oec.world/en/country-rankings/2023/complexity> (дата звернення: 12.08.2025)

References:

1. Rodríguez-Pose, A. (2017) The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. Vol. 11, № 1. P. 189–209. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
2. Bharti, M. S. (2022) The economic integration of the Central and Eastern European countries into the European Union: Special reference to regional development. *Copernicus Political and Legal Studies*. Vol. 1, № 2. P. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.15804/CPLS.2022.01>
3. Ketels, C. H. M. and Porter, M. E. (2021) Rethinking the role of the EU in enhancing European competitiveness. *Competitiveness Review: An International Business Journal*. Vol. 31 (2). P. 189–207. DOI: <https://doi.org/10.1108/CR-08-2020-0100>
4. Suska, M. (2025) Integration theories: A review of selected political and economic concepts. *International Journal of Management and Economics*. 2025. Vol. 61, № 2. P. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.2478/ijme-2024-0035>
5. Saurugger, S. (2023) Grand theories of integration: Neofunctionalism, intergovernmentalism and constructivism. *Political Science and Public Policy* 2023. P. 13–26. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781800883437.00009>
6. Schimmelfennig, F., Leuffen, D. and de Vries C. E. (2022) Differentiated integration in the European Union: Institutional effects, public opinion, and alternative flexibility arrangements. *European Union Politics*. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1177/14651165221119083>

7. Hooghe, L. and Marks G. (2022) Differentiation in the European Union and beyond. *European Union Politics*. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1177/14651165221127885>
8. Bergmann, J. and Müller, P. (2023) Spillover dynamics and inter-institutional interactions between CSDP and AFSJ: moving towards a more joined-up EU external migration policy? *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 49, № 12. P. 3005–3023. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193712>
9. Nou, J. and Nyarko J. (2023) Regulatory diffusion. *Coase-Sandor Institute for Law and Economics Working Paper*. № 959. P. 1–70. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4027009>
10. Demirer, M., Jiménez-Hernández, D., Li, D. and Peng S. (2023) Data, privacy laws and firm production: Evidence from the GDPR. *Working Paper*. P. 1–96. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w32146/w32146.pdf (accessed 12.08.2025)
11. Buckley, G., Caulfield, T. and Becker I. (2022) “It may be a pain in the backside but...” Insights into the resilience of business after GDPR. *New Security Paradigms Workshop*. P. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.1145/3584318.3584320>
12. Mihaljek D. and Klau M. (2008) Catching-up and inflation in transition economies: the Balassa-Samuelson effect revisited. *BIS Working Papers*. 2008. № 270. P. 1–26. URL: <https://www.bis.org/publ/work270.pdf> (accessed 12.08.2025)
13. Fajgelbaum P. And Redding S. (2014) External integration, structural transformation and economic development: Evidence from Argentina 1870–1914. *NBER Working Paper*. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/external-integration-structural-transformation-and-economic-development-evidence> (accessed 12.08.2025)
14. Kleszcz, A. and Rusek K. (2022) Has EU Accession Boosted Patent Performance in the EU-13? A Critical Evaluation Using Causal Impact Analysis with Bayesian Structural Time-Series Models. *Forecasting*. Vol. 4 (4). P. 866–881. URL: <https://arxiv.org/pdf/2201.09878> (accessed 12.08.2025)
15. Innovation News Network (2023) The impact of the European Chips Act on global technology markets. *Innovation News Network*. URL: <https://www.innovationnewsnetwork.com/the-impact-of-the-european-chips-act-on-global-technology-markets/39998/> (accessed 12.08.2025)
16. The European Business Review (2025) The European Chips Act: Ambitious Vision or Empty Shell? *The European Business Review*. URL: <https://www.europeanbusinessreview.com/the-european-chips-act-ambitious-vision-or-empty-shell/> (accessed 12.08.2025)
17. IC Markets Global (2024) CEE below the EU average in GDP per capita. *Erste Bank Research Team*. URL: <https://www.fxstreet.com/analysis/cee-below-the-eu-average-in-gdp-per-capita-202403270819> (accessed 12.08.2025)
18. Le Monde (2024) EU accession has boosted growth among its new members. *Le Monde*. URL: https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2024/05/18/eu-accession-has-boosted-growth-among-its-new-members_6671804_19.htm (accessed 12.08.2025)
19. Cohesion Data (2023) Cohesion Policy: reducing inequalities and supporting economic growth across EU regions. *Cohesion Data*. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/fiy9-2zvn> (accessed 12.08.2025).
20. European Commission (2024) Cohesion Policy continues to narrow the gaps in EU regions and Member States. *European Commission*. URL: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/news/cohesion-policy-continues-narrow-gaps-eu-regions-and-member-states> (accessed 12.08.2025)
21. European Commission (2024) Ninth report on economic, social and territorial cohesion: Highlights and policy takeaways. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/cohesion-report_en (accessed 12.08.2025)
22. International Monetary Fund (2025) World Economic Outlook: A Critical Juncture amid Policy Shifts. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2025/04/22/world-economic-outlook-april-2025> (accessed 12.08.2025)
23. TrendEconomy (2023) Merchandise Trade Data Availability By Country & Exports/Imports Data for Germany, Netherlands, France, Poland, Romania, Bulgaria, Ukraine. *TrendEconomy*. URL: <https://trendeconomy.com/trade> (accessed 12.08.2025)
24. Eurostat (2024) Purchasing Power Parities and GDP per capita – preliminary estimate. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Purchasing_power_parities_and_GDP_per_capita_-_preliminary_estimate (accessed 12.08.2025)
25. UNCTAD (2024) World Investment Report. *UNCTAD*. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_en.pdf (accessed 12.08.2025)
26. Observatory of Economic Complexity (2023) Economic Complexity Index. *Observatory of Economic Complexity*. URL: <https://oec.world/en/country-rankings/2023/complexity> (accessed 12.08.2025)

BALANCED DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY'S COMPETITIVE ADVANTAGES IN THE PROCESS OF EUROPEAN UNION INTEGRATION

Summary. This article investigates the conditions and mechanisms for the balanced development of competitive advantages in the national economies of Ukraine and Central and Eastern European (CEE) countries within the context of European integration. It places particular emphasis on the ambivalence of integration processes, highlighting the risks of entrenching a peripheral status for these economies due to their reliance on low-tech sectors and limited institutional capacity. The study explores the asymmetry of economic benefits between core European Union countries and peripheral economies, driven by the concentration of resources, technologies, and influence in developed member states. A novel conceptual framework for assessing the balance of benefits is proposed, integrating institutional capacity, technological transformation, trade, investment, and positioning in global value chains. The originality of the research lies in the development of this framework, which emphasizes the synergy of structural reforms, innovation activity, and institutional modernization as critical drivers of competitiveness. The practical outcome is a toolkit for formulating an anti-peripheral strategy, encompassing recommendations for integration into European research networks, fostering technological startups, supporting small and medium-sized enterprises, and modernizing institutions to enhance the efficiency of international aid utilization. These measures aim to strengthen the economic weight of Ukraine and CEE countries, prevent marginalization, and promote sustainable development within the European space. By offering a comprehensive approach to aligning reforms, the framework provides policymakers with actionable tools to transform integration opportunities into long-term competitive advantages, ensuring equitable participation in the European Union's economic ecosystem.

Keywords: European integration, Ukraine, CEE countries, competitive advantages, conceptual framework, integration balance, peripheral status, institutional capacity, technological transformation, anti-peripheral strategy.

Стаття надійшла: 06.08.2025

Стаття прийнята: 11.09.2025

Стаття опублікована: 30.09.2025